

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ioannis S. R. E. Cardinalis Bona Opera Omnia

Tribus Tomis comprehensa

De Divina Psalmodia, Ejusque Causis, Mysteriis, Et Disciplinis, deque variis Ritibus omnium Ecclesiarum in psallendis Divinis Officiis, Tractatus, Historicvs, Symbolicvs, Asceticvs. Sive Psallentis Ecclesiae Harmonia - Opus novum, & curiosum, ac multiplici eruditione illustratum ... Operum ...

Bona, Giovanni

Parisiis, 1678

§. XVII. De Collectis. Collectae nomen aequivocum. Collectarum primi auctores. D. Benedictus benedictionis nomine collectam indicat. De salutione Dominus vobiscum, quae collectis praemittitur. ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-9929

§. XVII.

DE COLLECTIS.

Collecta nomen equivocum. Collectarum primi auctores. D. Benedictus benedictionis nomine Collectam indicat. De salutatione Dominus vobiscum, quæ collectis præmittitur. Notantur quedam de ultima collectarum clausula, & de hac voce Amen.

I. **I**Nter minores Officii divini partes locum potissimum tenent breviusculæ orationes, quas Collectas nuncupamus, vel quia Collectæ sunt ex auctoritate divinarum scripturarum: vel quia Sacerdos, ut notat [a] Innocentius Papa, totius populi preces colligit, & refert ad Deum: vel quia hujusmodi preces populo in unum collecto fieri solent, idque Pamelius observat ad ea verba (b) Tertulliani, Quomodo colligemus, quomodo Dominica solemnia celebrabimus? Atque hoc sensu phrasis est antiquis Patribus, & historicis Ecclesiasticis valdè usitata Collectas agere, convenire ad Collectam, pro eo quod communiter dicimus Ecclesiam aliquam orationis gratia adire. Etiam in (c) veteri Testamento cætus fidelium, diesque solemnes Collecta dicebantur. Eadem voce pro conventu, & congregatione fratrum ad orationem simul convenientium utitur passim S. (d) Pachomius in Regula, quam Angelo dictante conscripsit. Paulus (e) Apostolus Collectarum voce utitur pro eleemosynis, quæ ad alendos pauperes colligebantur: *De Collectis autem, quæ fiunt in sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiae, ita & vos facite: ut non cum venero tunc Collecta*

a Innoc. 3. lib. 2. de myster. Missæ cap. 27. b Tert. l. de fuga in persec. cap. ult. c Levitic. 23. 36. Deuter. 16. 8. 2. 1. 7. 9. d Pachom. reg. n. 2. 3. & 10. e 1. Cor. 16. 1.

fiat. Scribit (f) Cassianus Sacerdotem post Psalmos collegisse omnium preces, unde usus Collectarum. Uranius in vita S. Paulini narrans obitum S. Joannis Episcopi Neapolitani, Ad Ecclesiam, inquit, processit, & populum ex more salutavit, resalutatusque à populo orationem dedit, & collecta oratione spiritum exhalavit. Breves autem fuerunt instituta Collectæ, quia brevis & pura debet esse oratio. Usum earum antiquissimum esse colligunt quidam ex Liturgiis Sanctorum Jacobi, & Marci. (g) Berno Augiensis, & Sigibertus præcipuum earum auctorem faciunt S. Gelasium Papam. Sed Magnus Gregorius meliores, & emendatiores in ordinem redegit, & ex iis librum composuit, quem Sacramentarium inscripsit. Hic mihi primarius Collectarum Auctor fuisse videtur: nam ante ipsum rarior earum mentio apud Scriptores Ecclesiasticos reperitur. Refert (h) Jonas Abbas in vita S. Eustachii Luxoviensis Abbatis quemdam Schismaticum Regulam S. Columbani inter cætera accusasse, quod plures Collectas in divinis officiis multiplicari juberet: quod tamen rationabiliter institutum S. Abbas ostendit in Synodo Matisconensi. De Collectis earumque in Ecclesia Latina origine, antiquitate, auctoribus, seu inventoribus, ratione, atque usu, extat insignis Commentarius Claudii Espencei Theologi Parisiensis.

II. Illud autem hoc loco obiter notandum, quod facit ad intelligentiam cujusdam monasticæ sanctionis. Sanctus enim Pater (i) Benedictus nocturnarum vigiliaum ordinem disponens Dominicis diebus post duodecimum Responsorium dicto Hymno *Te Deum laudamus*, præcipit ut Abbas legat Evangelium: lecto autem Evangelio, & data, inquit, benedictione incipiant Matutinos. Dubitavi sæpius, fateor, quidnam intel-

f Cass. l. 2. de Inst. cen. c. 7. & 10. g Berno de Missa cap. 1. Sigibert. an. 487. h Jonas Abb. c. 3. i Bened. reg. c. 11.

figeret beatus Pater per benedictionem, quam dari vult, antequam Laudes incipiantur. Nam omnes Monachi Collectam officii currentis legunt, post quam immediatè subsequuntur Laudes. Sed inveni tandem, qui nodum solveret (k) Amalarium Fortunatum. Episcopus, inquit, vel Sacerdos dicit *Oremus*, ac deinde sequitur benedictio. Utroque nomine benedictionis, & orationis vocatur oratio Sacerdotis. De benedictione dicit Apostolus, (l) *Si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicit Amen super tuam benedictionem, quia nescit quid dicas?* Hanc benedictionem vocat Ambr. orationem dicens: Imperitus audiens, quod non intelligit, nescit finem orationis, & non respondet *Amen*, idest verum, ut confirmetur benedictio. Hactenus Amalarius. Sed sententia, quam tribuit Ambrosio, Hilarii Diaconi est, cujus sunt Commentaria in Paulum Ambrosio adscripta. Hujus Hilarii meminit (m) Augustinus, cum Sanctum vocans ex usu temporum, citatque locum ex his Commentariis in caput 5. epistolæ ad Romanos. D. quoque Hieronymus ejusdem mentionem facit in Dialogo adversus Luciferianos, ipsumque appellat orbis Deucalionem ob inductum anabaptismum. Quod verò benedictio pro Collecta accipi soleat, probatur etiam ex (n) Augustino his verbis. An quis Sacerdotem super fideles Dominum invocantem, si quando dixit, Da illis Domine in te perseverare usque in finem, non solùm voce ausus est, sed saltem cogitatione reprehendere, ac non potius super ejus talem benedictionem, & corde credente, & ore confitente respondit *Amen*? Cæterum S. Benedictus nullam in reliquis horis Collectæ mentionem facit, ut vel inde discas præcipuam earum institutionem ad Magnum Gregorium pertinere. Notat autem sancta Hildegardis præclarissimi ingenii fœmina, in explicatione regulæ

k Amalar. l. 2. c. 9. l. 1. Cor. 14. 16. m Aug. adv. duas epist. Pelag. lib. 4. cap. 4. n Aug. de dono persever. cap. 23.

nullam Collectam designari à sancto Patre, nisi tantùm post Evangelium, quia Dominica oratione nullam pretiosiore invenit, per quam divinum Officium terminaretur. Præclarè de Collectis, earumque materia (o) Gennadius Massiliensis. Cum sanctarum plebium præfules mandata sibi in legatione fungantur apud divinam clementiam, humani generis agunt causam, & tota secum Ecclesia congemiscente postulant, & precantur, ut infidelibus donetur fides, ut idololatræ ab impietatis suæ liberentur erroribus, ut Judæis ablatò cordis velamine lux veritatis appareat, & hæretici Catholicæ Fidei perceptione resipiscant, ut Schismatici spiritum redivivæ charitatis accipiant, ut lapsis poenitentia remedia conferantur, ut denique Catechumenis ad regenerationis Sacramenta perductis cœlestis misericordiae aula referretur.

III. At verò Sacerdos, priusquam orationem incipiat, divinissimam salutationem, ut verbis utar (p) Dionysii Areopagitæ, præmittit dicens, *Dominus vobiscum*. De qua salutatione extat Canon (q) Concilii primi Bracarensis ejus antiquitatem ostendens his verbis. Placuit ut non aliter Episcopi, & aliter Presbyteri populum, sed uno modo salutent dicentes: *Dominus sit vobiscum*, sicut in libro Ruth legitur, & ut respondeatur à populo, *Et cum spiritu tuo* sicut & ab ipsis Apostolis traditum omnis retinet Oriens, & non sicut Priscilliana pravitas permutavit. Eadem utitur sanctus Martyr Ignatius in fine epistolæ ad Tharsenses. (r) Maximus quoque Martyr de ea sic scribit in Ecclesiastica mystagogia. Spiritus saluatio, quæ Latinis est *Dominus vobiscum*, Græcis *Εἰρήνη πάντων*, Pax omnibus, honorum omnium consensum, & concordiam, & rationalem quodammodo identitatem per fidem, & dilectionem præfiguratur. Respondet populus, *Et cum spiritu*

o Gennad. lib. de Eccl. dogm. c. 30. p Dionysii. lib. de Eccl. Hierarch. c. 21. r Maxim. Martyr. cap. 47.

tuo, quæ verba, teste (f) Chrysoſtomo, nihil aliud significant, quam communem eſſe orationem plebis, & Sacerdotis; Unum enim corpus ſumus. Nihil autem melius invenit Eccleſia, ut obſervat (r) Florus Magiſter, quod optaret Sacerdoti, niſi quod Sacerdos optat Eccleſiæ, ut idem Dominus, qui dignatur eſſe cum Eccleſia, dignetur etiam eſſe cum ſpiritu Sacerdotis. Et benè Dominus cum ſpiritu hominis eſſe optatur, quia in ſpiritu, & mente rationali creatus eſt homo ad imaginem, & ſimilitudinem Dei. Aliter explicat hanc reſponſionem (u) Iſidorus Peluſiota. Illud autem quod à plebe reſponderetur, *Et cum ſpiritu tuo*, hanc habet ſententiam: Pacem quidem nobis præbuiſti Domine, hoc eſt mutuam inter nos concordiam. Pacem autem nobis da, hoc eſt huiusmodi tecum conjunctionem, quæ nullo modo divelli poſſit, ut cum ſpiritu tuo pacati, quem nobis in creationis initio indidiſti, à tua charitate diſtrahi nequeamus. Scripſit verò de hac ſalutatione elegantiffimum opusculum Petrus Damianus, quod omnino legendum eſt à ſtudioſo rerum Eccleſiaſticarum Lectore. Ego pauca delibo, & in guſtum de hoc neſtare propino. Id quod dicitur *Dominus vobiscum*, Sacerdotis, inquit, ad populum eſt Salutatio. Orat enim, ut Dominus ſit cum eis, ſicut dignatur dicere per Prophetam. *Inhabitabo in illis*: & Salvator diſcipulis ſuis, cunctiſque fidelibus, *Ecce*, inquit, *ego vobiscum ſum*. Qui nimirum ſalutationis ſermo non moderno humanæ adinventionis arbitrio conſtitutus, ſed ex antiqua ſacri eloquii auctoritate probatur aſſumptus. Ubi ſi diligenter inquiritur, ſæpius ſingulariter, & pluraliter appoſitus invenitur. Singulariter ſicut ad B. Dei Genitricem Angelus dicit, *Ave gratia plena, Dominus tecum*. Ad Gedeonem quoque ait, ſalutando. *Dominus tecum virorum fortiffime*. Pluraliter autem ut in

f Chryſoſt. homil. 18. in 2. ad Cor. r Florus in ex. miſſæ. u Iſidor. lib. 16. Ep. 122.

libro Ruth Booz salutando messoribus suis ait, *Dominus vobiscum*. Et sicut Propheta à Deo missus invenitur salutasse Afa Regem Judæ cum exercitu suo victorem de prælio revertentem dicendo, *Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo*. Ecclesia ergo salubri salutatione accepta Sacerdotis, & ipsa resalutando orat, & orando resalutat postulans, ut sicut ille Dominum esse cum ipsis optavit, ita & cum eo esse dignetur dicens, *Et cum spiritu tuo*, id est cum anima tua sit, ut eum dignè pro nostra salute possis orare. Et notandum quod non dicit tecum, sed cum spiritu tuo, ut totum quod in Officiis Ecclesiasticis geritur, spiritualiter fieri perpendatur. Eadem ferè verba in expositione Missæ Remigii Antistiodorensis reperiuntur, qui Petro Damiano antiquior est. Porro Sacerdos Collectam dicturus tam se, quàm alios ad orandum hortatur dicens, *Oremus*, idque ex antiqua Ecclesiæ consuetudine, ut patet in Liturgiis Sanctorum Jacobi, Marci, Basilii, & aliorum. Meminit hujus ritus S. (x) Augustinus. Nam populus post indictam à Sacerdote orationem aliquantulum orabat sub silentio, & deinde Sacerdos communes populi preces colligebat, & offerebat Deo. (y) Stephanus Eduensis; Exclamat, inquit, Sacerdos, *Oremus* monens se, & alios orare, quia Dominus oravit, & discipulos ad orandum excitavit. Et inter Græcos non contemendus auctor, sed Schismaticus, (z) Nicolaus Cabasila; Hortatur, ait, ad orationem Sacerdos, ut qui ad orandum sit ordinatus, & sit populi præpositus, intercessor, & mediator.

IV. Tandem Collecta hac celeberrima clausula concluditur, *Per Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia secula seculorum*. Ad Patrem enim dirigitur oratio, ut Concilium Carthaginense tertium

x Aug. epist. 107. y Steph. Edgen. de sac. alt. cap. 12. z Nic. Cabal. expof. Liturg. cap. 12.

decrevit, & per Filium terminatur, ut ipse olim præceperat, *Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Ipse itaque est, qui interpellat pro nobis, ipse frater, & caro nostra, ipse mediator Dei, & hominum Deus, & homo Christus Jesus. De hoc mysterio B. (a) Fulgentius Ruspensis Episcopus libellum scripsit ad Trasimundum Regem Arianum, eleganter ostendens, qualiter oportuerit mediatorem Dei & hominum, verum Deum & verum hominem esse, ut per ipsum omnia nobis necessaria ab æterno Patre concederentur. Ad eundem Fulgentium epistolam scripsit Ferrandus Diaconus Carthaginensis quinque quæstionum solutionem ab eo postulans. Harum quarta hæc est. Unum, inquit, regnum Patris, & Filii, & Spiritus sancti credimus, & fatemur, simul eos dominari creaturis omnibus sentientes. Quare ergo in orationibus Sacerdotum *Per Iesum Christum Filium tuum Dominum nostrum, qui tecum vivit & regnat in unitate Spiritus sancti,* per universas penè Africae regiones Catholica dicere consuevit Ecclesia, tanquam solus Filius cum Patre possideat regnum, in unitate scilicet Spiritus sancti, ut regnantes adunare, non simul regnare Spiritus sanctus intimetur? Respondet elegantissimè ad hanc dubitationem (b) Fulgentius. Ipsum consulat cui libet, nam responsio longior est, quam ut hic debeat integra transcribi. Afferit autem nos per Iesum concludere orationem, quod ille mediator sit. Tum ex doctrina B. [c] Augustini concludit idè nos unitatem Spiritus sancti cum Patre, & Filio prædicare, ut ex ipso unitatis nomine una essentia, & ex hoc unum regnum, & in eodem uno regno una Trinitatis potestas, unaque majestas à fidelibus agnoscat: ne putetur aut Filius, aut Spiritus sanctus secundum divinam naturam ita cum Patre regnare, quemadmodum

^a Fulgent. lib. 1. ad Trasimund. ^b Fulg. ep. ad Ferrand. de v. quæstionib.
^c Aug. lib. 6. de Trinit.

cum potiore regnat inferior, sed illa unitas Spiritus sancti, quæ est communio Patris & Filii, dum in illo regno unitatem Divinitatis monstrat, unam esse regnandi æternitatem, unam potestatem, unam majestatem, unamque dominationem summæ Trinitatis edoceat. Nullum autem præjudicium Filio, vel sancto Spiritui comparatur, ut idem (d) Fulgentius alibi scribit, dum ad Patris personam precatio ab offerente dirigitur, cujus consummatio, dum Filii, & Spiritus sancti complectitur nomen, ostendit nullum esse in Trinitate discrimen: quia dum ad solius Patris personam honoris sermo dirigitur, benè credentis fide tota Trinitas honoratur; & cum ad Patrem litantis destinatur intentio, sacrificii munus omni Trinitati uno eodemque offertur litantis officio. Collectæ autem ferè omnes diriguntur ad Patrem, paucæ ad Filium, nulla ad Spiritum sanctum, quia cum procedat ut donum, proprium ejus est dari potius quam dare. Cum verò de extrema Collectæ clausula agimus, non parergon fortasse fuerit admonuisse, quod nos dicimus *Per omnia secula seculorum*, Græcè dici *εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*; idque notasse non piget, ut hujus clausule antiquitas dignoscatur. Sanctus enim (e) Irenæus Episcopus & Martyr, S. Polycarpi discipulus redarguens Valentini Hæresiarchæ portentosum commentum de triginta Æonibus variisque Æonum generationibus, refert discipulos Valentini conatos fuisse illius erroris Catholicos participes facere, quod in Orationibus dicerent æonas æonum, id est sæcula sæculorum. Quid sit autem sæculorum sæculum his qui altiori doctrina digni sunt, ostendit apex Theologorum (f) Dionysius in libro de divinis nominibus.

V. Post precationem, & collectam totus cætus accinit *Amen*, cujus responsionis antiquitas manifesta

d Fulg. l. 2. ad Monimum cap. 5. e Iren. lib. 1. c. 1. & ex eo Epiphan. lib. 21. c. 2. hæresi 31. f Dionys. de div. nom. cap. 5.

est, tum ex Apostolo, tum ex Patribus (g) Justino, Tertulliano, & aliis. *Amen* vox Hebraïca est, qua utuntur sacræ literæ ad aliquid confirmandum. Latine idem sonat ac *verè, fideliter, sic est, ita fiat*. In alienum idioma ab Interpretibus translata non fuit propter sui excellentiam, & ne, Grecè vel Latine reddita, vim amitteret. Oraculum Zoroastris Magorum Principis, est, nunquam mutanda esse in sacris nomina barbara. Verba item antiqua in divinis sacrificiis efficaciora esse Platonici, & Cabalistsæ (quos in multis convenire (h) Leo Hebræus eleganter ostendit) ea ratione asserunt, quia antiquum æternitati, quæ Deus est, proximè accedit. Hanc verò doctrinam Psellus in Scholiis Zoroastris quamvis non omnino probet, asserit tamen singulas gentes habere quædam nomina divinitus data, quæ incredibilem vim habent in sacris, ut *Seraphim, Cherubim, Michaël, Gabriël*. Hujusmodi est vox *Amen*. Ecclesia eam adhibet tanquam sigillum confirmans, & consignans præcedentes preces. Nam, ut ait B. Yvo Carnotensis Episcopus libro de convenientia veteris, & novi sacrificii, hac voce participem se facit populus omnium charismatum, quæ Sacerdos multiplici Sacramentorum diversitate studuit impetrare. Idè (i) Augustinus libro de catechizandis rudibus monet Antistites, ut distinctè orent, quatenus populus ad id quod intelligit dicat *Amen*. Notat (k) Urbanus Quartus Pontifex maximus tres significationes habere hoc vocabulum, nam quandoque accipitur nominaliter, & significat nomen Dei, *Hæc dicit Amen testis fidelis*. Aliquando sumitur adverbialiter, ut passim in Evangeliiis. *Amen, Amen dico vobis*, & significat, *verè, infallibiliter, ita est sicut dico vobis*. Tandem accipi solet verbaliter, & idem est ac fiat. Hoc sensu in fine

g Justin. Apolog. ad Anton. Tertull. de spect. cap. 25. Athanas. Apolog. ad Constan. h Leo Hebr. dial. 3. de Amore. i Aug. de cat. rud. cap. 9. k Urbane in fine metaphras. in Pf. 50.

Orationum ponitur : & Psalmista in fine quorundam Psalmorum ad prædictorum confirmationem hanc vocem ingeminat, quia ubi nos legimus *fiat, fiat*, in Hebraico habetur *Amen, Amen*. Alias affert hujus vocis significationes S. (1) Ambrosius, ut aliquando sit imperantis, interdum precantis, interdum verò confirmantis. Idem asserit B. Ogerius Abbas Locedii Ordinis Cisterciensis serm. 7. de Cœna Domini inter opera D. Bernardi. Baptista (m) Vernacia magni spiritus, & cœlestis doctrinæ sanctimonialis, libro de unione cum Deo triplex *Amen* distinguit: divinum, Angelicum, & viatorum. Deus dicit *Amen*, quia est prima, & summa veritas: Angeli dicunt *Amen*, ut in Apocalypsi, gaudentes Deum esse id quod est: Viatores dicunt *Amen*, desiderantes ad eum pervenire, qui est veritas æterna. In Thalmudicis Massecheth Berachet apud Angelum (n) Caninium in locis novi Testamenti, dum audientium oscitantia reprehenditur, triplex malum, & illegitimum *Amen* describitur. Nam cum ille qui respondet *Amen* non intellexit quod dictum est, *Amen pupillum* appellatur: cum autem *Amen* pronuncietur, antequam perfecta sit oratio, *surreptitium* dicitur, ex oratione nondum absoluta aliquid surripiens: At verò cum aliud agens respondet *Amen*, *sectile* nuncupatur, quasi dissectum in duas partes. Plura de hac voce Archangelus Bargonovensius in dogmatibus Cabalisticis conclusione ultima, cujus hanc unicam observationem notatu dignissimam præterire nequeo, quam à (o) Joachimo Abbate accepit. Hoc verbo, inquit, utitur Dominus in Evangelio, sed & nos cum aliquid affirmare volumus, respondere solemus *Amen*. Hoc tamen distat, quia Deus in principio, nos autem in fine orationis uti consuevimus verbo isto, ut ipsum

1 Ambros. in Ps. 40. m Bap. Vernac. lib. de unione cum Deo c. 115. & 116
 n Canin. cap. 5. o Joach. Ab b. in c. 1. Apoc.

esse auctorem veri, nos autem veritatis discipulos, dum
 ei, & in eum credimus demonstramus.

§. XVIII.

DE SYMBOLO ATHANASII.

*Quando Symbolum scripserit Athanasius. Cur die Dominica
 recitetur. Notantur obiter hujus diei prerogative.*

I. **A**thanasius Archiepiscopus Alexandrinus ma-
 gnum illud Christiani orbis prodigium,
 omniumque virtutum sacrarium sub Constantino Au-
 gusto florere cœpit, & sub Valente vivere mundo desit,
 ut viveret Deo. Hic, teste (a) Baronio, cum esset
 Romæ anno quarto Julii Summi Pontificis, Symbolum
 scripsit suæ fidei memorabile documentum, quod La-
 tino idiomate coram Pontifice recitavit. In hoc autem
 Symbolo sive componendo, sive è Græco in Latinum
 traducendo adiutorem fuisse Athanasio Eusebium Ver-
 cellensem Episcopum refert Guillelmus Baldesanus in
 Historia Pedemontana, quæ manuscripta Taurini asser-
 vatur in Bibliotheca Ducis Sabaudia, ex tabulario
 Vercellensis Ecclesiæ. Imò solum Eusebium ejus Au-
 ctorem agnoscunt aliqui, ut testatur Vossius in fine
 dissert. 2. de tribus Symbolis, qui etiam ait Latinè
 primum scriptum fuisse, & ex Latino Græcè redditum;
 nam Latinus contextus unus est, Græca autem
 exemplaria plurimum variant. Jam supra dictum est,
 quid per Symbolum intelligamus, & quam multæ sint
 hujus vocis significationes, quas omnes eleganti carmi-
 ne explicavit in Symbolicis quæstionibus (b) Achilles
 Bocchius Bononiensis. Est autem hoc Symbolum tessera
 Orthodoxorum Apostolicæ fidei fusioem continens ex-

a Baron. anno. 340. num. 11. b Achil. Bocch. initio lib. 1. qq. Symboli-
 erium.